

Valtiovarainministeriö

3.4.2024

Työ- ja elinkeinoministeriö

Maakuntajohtajien kannanotto:

Valtion aluehallinnon läsnäoloa ja kumppanuutta tarvitaan jatkossakin alueilla

Nykyinen valtion aluehallinto luotiin vuoden 2010 alussa, kun mm. Suomen läänit, TE-keskukset, ympäristökeskukset ja tiepiirit lakkautettiin vuoden 2009 lopussa ja niiden tehtäviä hoitamaan perustettiin aluehallintovirastot sekä elinkeino-, liikenne ja ympäristökeskukset.

Aluehallinnon uudistus perustuu pääministeri Orpon hallitusohjelmaan. Lainsäädäntöhankkeen tavoitteena on valmistella hallitusohjelman linjausten mukaiset muutokset lainsäädäntöön niin, että uudet viranomaiset voivat aloittaa toimintansa viimeistään vuonna 2026.

Uudistuksen myötä tarjoutuu mahdollisuus **uudistaa ja tehostaa valtion aluehallinnon toimintaa**. Tämän tulisi olla uudistuksen yksi tavoite. Ympäröivä yhteiskunta on kiihtyvässä muutoksessa ja kustannustehokkuuden ohella valtion aluehallinnon toimintaa tulee uudistaa alue- ja asiakaslähtöisemmäksi sekä tuloksellisemmaksi ja vaikuttavammaksi. Maakuntien näkökulmasta on tärkeää, että sekä valtakunnallisella että alueellisella tasolla valtiotoimija kykenee tosiasiallisesti tukemaan alueita. Tähän liittyy myös kysymys siitä, miten nykyisten ELY-keskusten osaaminen (esim. vesihuollossa) kyetään turvaamaan tilanteessa, jossa hallinnon keskittymistä tapahtuu.

Valtion aluehallinnolla on merkittävä rooli maakunnan liittojen ja kuntien kehittämiskumppanina. Alueiden kehittäminen on valtion, kuntien ja muiden toimijoiden vuorovaikutukseen perustuvaa monitasoista ja poikkihallinnollista toimintaa, joka edellyttää tiivistä alueellista yhteistyötä. Aluekehittämislain (756/2021) 17 §:n mukaisesti maakunnan liitto aluekehitysviranomaisena vastaa aluekehittämisen strategisesta kokonaisuudesta. Valtioneuvoston aluekehittämispäätöksestä johdetut ja maakunnan liittojen valmistelemat **maakuntaohjelmat tulee ottaa huomioon valtion aluehallintoviranomaisten toimintoja ohjaavina**. Maakuntien erilaisten toimintaympäristöjen ja alueen kehittämistarpeiden tulee ohjata valtion aluehallintoviranomaisten päätöksentekoa (esim. kehittämistavoitteet, liikennejärjestelmä, rahoituksen painotukset, yritystuet jne.). Siksi uudistuksen valmistelussa on tärkeää kiinnittää huomio alueellisiin näkökohtiin ja tehtäviin, joissa viranomaisen aluetuntemuksesta ja alueellisesta toimivallasta on selkeää toiminnallista hyötyä. Maakuntien näkökulmasta **uudistuksen onnistumisen ehtona on, että valtion aluehallinto toimii alueilla, on aidosti läsnä ja toimii kehittäjäkumppanina maakunnan liitoille ja kunnille**.

Nykyrakenteessa pääsääntöisesti myönteistä on ollut tiivis yhteistyö maakuntien liittojen ja ELY-keskusten välillä. Siirtyminen AVI- ja ELY-rakenteesta valtakunnalliseen lupa- ja valvontavirastoon ja alueellisiin elinvoimakeskuksiin keskittää kuitenkin väistämättä toimintoja (15 -> 9/10). Tässä tilanteessa **on huolehdittava valtion alueellisesta näkyvyydestä ja turvattava yhteistyömahdollisuudet alueen yritysten, kuntien ja muiden toimijoiden kanssa myös jatkossa.** Toimivat yhteistyörakenteet tulee kyetä siirtämään tulevaan valtion aluehallinto-organisaatioon. Koska valtion aluehallinnon virastojen lukumäärä vähenee ja niiden toimialueet suurenevät, **on välttämätöntä luoda myös uudentyyppisiä vuorovaikutuksen malleja ja mekanismeja yhteistyöhön.** Alueellisen yhteistyön mallin tulee olla säädösperustainen erityisesti uuden valtakunnallisen viraston (VALO) osalta, mutta myös nykyisiä ELY-keskuksia laajempien elinvoimakeskusten osalta tulee määritellä vähimmäismuodot alueelliselle yhteistyölle.

Työllisyys ja elinvoima

Suomen haasteena on viennin volyymin keskittyminen liian pienen yritysjoukon harteille ja kasvuhakuisten pk-yritysten vähäinen määrä. Tilanteen korjaamiseksi **tarvitaan** tehokkaita **kasvua tukevia palveluita.** Nyt palveluita tarjotaan usealla tasolla Business Finlandin, Ulkoministeriön ulkomaan verkostojen sekä ELY-keskusten ja kuntien omistamien elinkeinoyhtiöiden toimesta. Tämän lisäksi kentällä toimivat myös esim. Finnfund ja Finnvera. TE-palvelupalvelu-uudistuksen myötä koko alueellisen työllisyyden ekosysteemin toiminta uudistuu, dynamiikka kunta-valtio –suhteessa muuttuu ja kuntavetoisten työllisyysalueiden ja kuntien elinvoimapalvelujen merkitys kasvaa.

TE-palvelujen uudistus siirtää kuntien vastuulle merkittävän osan nykyisten ELY-keskusten E-vastuualueiden tehtävistä. Syntyvissä uusissa elinvoimakeskuksissa nämä E-vastuualueiden tehtävistä jäljelle jäävät tehtävät ovat suppeat ja painottuvat maaseudun kehittämistyöhön. Tätä korostaa myös se, että ELY-keskusten pk-yrityksille tarjoamat konsultointi- ja kehittämisspalvelut ("kehat") ovat päätetty lakkauttaa.

Business Finlandin Team Finland –toimintojen ei ole koettu tukevan yritysten vienti- ja kansainvälistymistavoitteita parhaalla mahdollisella tavalla. **Yrityspalvelujen toimintakenttää tulisi elinvoimakeskusten perustamisen yhteydessä tarkastella laajempina kokonaisuutena ja toimintakenttää tulee selkeyttää.** Yritykset tarvitsevat sujuvan palvelupolun innovaatiosta kaupalliseen vientiin. Siksi turhat raja-aidat julkisen sektorin toimijoiden yhteistyön väliltä on purettava. Uudistuksen valmistelussa tulee määritellä selkeä ja sujuvasti toimiva rajapinta kuntien työllisyys- ja elinvoimapalveluihin, jotta kuntien ja valtion toimijoiden yhdessä muodostama vientiä ja kansainvälistymistä tukeva ekosysteemimalli saadaan toimimaan vaikuttavammin ja kustannustehokkaammin. Pällekkäisiin organisaatioihin ja työhön ei ole varaa.

Alueellinen varautuminen ja turvallisuus

Aluehallinnon virastoilla on nykyisellään merkittäviä alueellisen varautumisen ja turvallisuuden tehtäviä, joiden toteuttaminen ei saa vaarantua edes tilapäisesti. Maakunnan liitot pitävät tärkeänä ja korostavat, että **maakunnissa muodostettujen varautumisen nykyisten käytänteiden**

tulee olla pohjana alueellisen varautumisen ja valmiuden edistämässä. Alueiden ja kuntien asema yhteiskunnan häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa on ratkaisevan tärkeä, kuten kokemukset koronapandemian ajalta ja Ukrainan sodasta osoittavat.

Lopuksi

Parhaillaan meneillään on useita muutosprosesseja myös valtion aluehallinnon virastojen toimintaympäristössä, jotka tavalla tai toisella heijastuvat meneillään olevaan valtion aluehallintouudistukseen ja erityisesti tuleviin elinvoimakeskuksiin. Näitä ovat esimerkiksi työllisyyden kuntakokeilu ja TE-palvelujen siirtyminen kunnille sekä hyvinvointialueiden toiminta erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen osalta. Myös digitalisaatioon, demografisiin tekijöihin ja monipaikkaiseen työhön liittyvät muutokset sekä erilaiset poikkeukselliset tilanteet vaikuttavat valtion aluehallinnon kehitystyöhön. Uudistuksen valmisteluaikataulu on osallistamisen ja keskustelujen näkökulmasta kireä, ja siksi on **tärkeää kuulla alueiden kehittämisestä vastuussa olevia maakunnan liittoja sekä ottaa valmistelussa huomioon meneillään olevien muutosten kokonaisvaikutuksia.**

Jyrki Kaiponen
Maakuntajohtaja, Keski-Pohjanmaa
Maakuntajohtajien puheenjohtaja